

GELENEK VE GELECEK

Yrd. Doç. Dr. Taner TATAR*

GİRİŞ

Gelenek farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, temel noktanın intikal etme dairesi içerisinde ele alındığı görülmektedir. Bunun sebebi gelenek kavramının etimolojik manasının geçmişle olan bağlantıyı ifade etmesidir. Kelimenin İngilizce karşılığı olan "tradition" kelimesi de nakletme ile alakalıdır. Nakletme, bilgiyi uygulamayı, teknikleri, hukukları, şekilleri, sözlü ve yazılı bir çok diğer özelliği kapsar. Gelenek yaşayan bir varlık gibidir; iz bırakır ama bu izi indirgenemez. Onun naklettikleri kağıt üzerine yazılmış kelimeler gibi görülebilir. Ama o aynı zamanda insanların ruhlarına kazınmış gerçeklerdir. Öyle ki nefes ve hatta belli öğretilerin kendisiyle nakledildiği bakış kadar latifdir¹. Dolayısıyla gelenek geçmişten ibaret değildir. Bunun gibi o geçmişe özlemden (daüssıla) ibaret de değildir.

Gelenek, çoğu kere sığ ve genel geçer bir biçimde kavrandığı şekliyle örf ve âdetler değil, örf ve âdetler de içerisinde olmak üzere, bir tarihî-kültürel mirasın total haliyle bizzat kendisidir. Yani milletin hayatındaki ortak inanç ve pratiklerin düzenlenme biçimleridir². Bir başka şekilde gelenek "belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi"³ olarak tanımlanmıştır. Ancak bu ifadelerde belirttiği şekliyle gelenek sade kalıplardan ibaret değildir. Esasında gelenek bir ruhtur. Girmiş olduğu kalıbı mânâlandıran o dur.

* 7 Nisan 1995 günü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümündeki konuşması.

¹ NASR, Scyyid Hüseyin: Bilgi ve Kutsal, (Çev. Y. YAZAR), İst., 1999, sh.78.

² GÜRSEL, Deniz: Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme, Ank., 1995, sh.91.

³ MARSHALL, Gordan: Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. O. AKINHAY-D. KÖMÜRÇÜ), Ank., 1999, sh.258-259.

Nasıl ki, kelimeler birer kalıp ve aslolan onun içinde anlatılmak istenen mânâ âlemi ise, gelenek de nesilde nesle intikal eden kalıplardır, ama burada da aslolan bu kalıbın içindeki mana alemidir. Zâhirdeki kadar batını olanlar da önemlidir. Zira, zâhiri ortaya çıkarıcı bâtındır. Bununla birlikte ruhsuz kalıbın bir işe yarayacağı gibi, kalıba dökülmemiş ruh da fazla bir şey ifade etmez. Şayet bir ülkü olarak varlığını devam ettirirse, geleceğin inşası için çok şey ifade eder. Geleceğin ruhundan mahrum kalıplar ise, ruhsuz beden gibi ölüdürler.

Kültür, fertlere davranışlarda bulunurken bir izafet çerçevesi sunar. Fert karşılaştığı meselelerde her zaman nasıl davranması lazım geldiğini uzun uzun düşünmez. Kültürün kendisine sunmuş olduğu kalıpları kullanır. İşte, bu kalıpların oluşumunu da, değişimini de sağlayan zamandır. Buradaki değişim, süreklilik içinde kemalattır. Zaman içerisindeki bu gelişimdir ki, kültürün kalıplaşmasını temin eder. Buna gelenek denir. Böylece gelenek gücünü ve kemalatını geçmişi ile bu günü arasındaki çizgiden alır, sürekliliğini ise geleceğe de hitap etmesiyle sağlar. Geçmişi unutturmayan da odur, geleceğe ışık tutan da odur. Bu bağdır ki, gelecek korkusunu bertaraf ederek, istikrarlı bir hayat sahası açar. Bağın koptuğu yerde ise geleneksellik biter, gelenekçilik başlar. Çünkü artık sadece mazi vardır, başka bir ifade ile mazide kalmış olan vardır.

Geleneğin nakli ve hayata geçirilmesi kendi tabii seyri içerisinde gerçekleşir. Bu bir süreçtir. Bu sürece sosyalleşme adı verilmektedir. Ferdin henüz doğumundan başlayan bu süreç içerisinde, ileriki yaşlarda notalarda ifadesini bulan mûsikî nağmeleri, beşikteki ninnilerde kazanılır. Fert ilk adımları ile cemiyete dahil olmaya başlar. Bu uzun soluklu yürüyüşte fert, cemiyette demlenir, yeni fertlere de çalınan maya olur. Bu süreçte, ferdin tercihinden söz etmek pek de mümkün değildir. Başka bir ifadeyle isteklilikten de zorakilikten de bahsetmek, gönüllülükten de dayatmadan da yola çıkmak yanlış olur. Esasında burada ihtiyaca verilen bir cevap söz konusudur. Fert daha önce keşfedilmiş cevapları hazır bulmakla şanslıdır ve tekâmülü mümkün kılan da budur. Bu manada gelenek, cemiyetin hafızasıdır, dolayısıyla her gün defalarca yeni bir keşfe ulaşmaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Cemiyetin topyekün tecrübesi onun içinde gizli ya da âşikâr olarak mevcuttur.

GELENEK VE YENİ

Gelenek, zamanın ihtiyacını karşılayamaz hale gelince kıymetini kaybetmeye başlar. Ancak, zamanın ihtiyaçlarına uymamak demek, sapkın davranışlara meşruiyet kazandırmadığı için geleneğin dışlanması demek değildir. Bu sebeple ihtiyaca cevap vermemesi hususunu ihtiyatla ele almak gerekir. Buna bir başka sebep de, geleneğin kendi içerisinde sürekliliğine ilave olarak az da

olsa bir değişimi taşıyor olmasıdır. Ancak günümüz dünyasının değişimi oldukça hızlıdır. Bu bakımdan geleneklerin değişimin hızına ayak uyduramadığı iddia edilebilir. Fakat bu iddiaya da temkinli yaklaşmak gerekir. Çünkü gelenek demek, sadece somut davranışlar ya da tarzlar demek değildir. Gelenek, aynı zamanda geleceğin inşası için elzem olan "ruh"dur. Bu sebeptendir ki, ruhunu gelenekten almış, üzerine zamanın elbisesini giymiş bulunan her yeni, cemiyet tarafından keşfedilmekte ya da tereddütsüz kabul görmektedir. Bunun aksine sırf yenilik adına yapılanlar ise, dikkate bile alınmamaktadır. Geleneği aşığılarak ortaya konulmaya çalışılan bu "yeni", cemiyet tarafından dikkate bile alınmayınca, geleneğe yönelik aşığılama, yerini cemiyete bırakmaktadır. Bazen da bunun bir başka boyutu yaşanmaktadır. Ortaya konan "yeni"nin basitliğine rağmen, alternatifsiz bırakılan cemiyet tarafından kabul görmüş gibi olması durumunda, yaptıklarının son derece kötü olduğunu bilenler tarafından, bu sefer hayretle karşılanmaktadır. Ancak, bu hayrette de yine sözde, cemiyetin geriliğinden dem vurularak "ne yapalım cemiyet böyle istiyor" denilmektedir. Fakat bilinmelidir ki, benimsemek, sevmek veya meftûn olmakla mahkûm olmak aynı şey değildir. Zira, geleneksel hayat tarzının temel unsurları elinden alınmış bulunan cemiyet, kendisinin olmayan "yeni"ye âdeta mahkûm kılınmıştır. Geleneksel mimarisinden koparılmış Türk insanı, âdeta birer hücreden farksız olan apartman dairelerinde yaşamaya, zaman zaman da ölmeye mahkûm bırakılmıştır. Geleneğin ruhundan ilham almayan yeni mimari, Türk insanını tuvalette kibleye karşı durmaya zorunlu kılmaktadır. Dışarıdan girildiğinde, banyosu ve yatak odasıyla gözler önüne serilen ya da her odası salona açılan dairelerde yaşamak, buraların meftûnu olmak manasına gelmez.

Halbuki Türk mimari geleneğine baktığımızda görülmektedir ki, Türk kültür coğrafyasında ortaya konan mimari eserler özellikle plan kuruluşları ve mimari özellikleri ile kullanışlılık, dayanıklılık, çevre ilişkileri ve estetik değerlerinin yanında inşa edildikleri dönem ve çevrenin kültür hayatının da bir aynası olmuşlardır ve günümüze kadar birer tarih mirası olarak intikal etmişlerdir. Türk mimarisine hakim olan sadelik anlayışı, gelişmiş estetik değerlerin, mimari ifadenin mimari değerlerde verilmesi tercihi yanında, İslam dininin özü ve sadeliği arayan prensiplerinin de bir ifadesi olarak yer almıştır. Günün hayat şartları, ihtiyaçlar, mahalli şartlar ve çağdaş malzeme, teknik ve çağdaş mimari anlayışı ile ortaya çıkan ürünlerde, eserler ile geleneksel mimari anlayışının bir sentezi bulunabilir ve oluşturulabilirse bir kültür birikimi ve onun devamlılığı sağlanabilir. Böylece tarihe dayalı ve bu güne has karakteristikleri olan çağdaş bir Türk mimarisi yeni boyutlar kazanarak ortaya çıkabilecektir⁴. Mimari bura-

⁴ TONER, S.: "Mimarlığın Türk Kültüründeki Yeri ve Koruma Olgusunun Önemi", Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, Ank., 1990, sh. 198-201.

da sadece bir örnektir. Halbuki söz konusu durum hayatın tamamı için geçerlidir.

O halde her yeni kabul edilmek zorunda olmadığından, kabule mahkûm kılınmış olabilir. Bu noktada geleneğin yeniliğe düşman mı olduğu sorulabilir. Buna verilecek cevap hem evet, hem de hayır olacaktır. Evet, çünkü yenilikler geleneğin karşısına dikilebilmekte, kendini kabul ettirmek için yok ediciliği seçebilmektedir. Milleti alternatifsiz bırakıp, milletin gönlüne değilse de yok ettiği geleneğin tahtına bir diktatör gibi konmak istemektedir. Hayır, çünkü yenilik, ilhamı geçmişten alabilmekte, bünyesinde geleneğin aşısını taşımaktadır. Bu bakımdan her yeninin eski ile bir bağı vardır. Ancak o yeni ithal ürünü değilse ve anlama faktörü de hesaba katılmazsa. Dolayısıyla her yeni eskiye rağmen gelmediği gibi, eskinin davetine de icâbet edebilmektedir. Bu özelliği ile gelenek kendi içerisinde bir değişimi barındırmaktadır. Değişimi, geleneğin dışına taşmalarda gösterdiği belirli nisbettteki, toleransla sağlamaktadır.

Geleneğin, yenilik karşısında kendisini üstün gördüğü, böylece modernleşmenin önünü tıkadığı iddiası tutarsızdır. Gelenek elbette ki kendisini üstün görmektedir. Çünkü geniş bir kabule mazhar olmuştur. Buna karşılık modern olan ise küçümseyicidir, kendisini kabul ettirebilmek için geleneği aşağılama eğilimindedir. Kendine olan güvensizliği ve tecrübe edilmemişliği, geleneği küçük görme şeklinde tecelli etmektedir. Gelenek yapıcı, diğeri yıkıcıdır. Beğenmediği binaları yıkıp, yerine kendisini koymak ister, yeni bir yerde yeni bir bina yaparak birlikte yaşama endişesi nadiren görülür. Esasında kendisine rakip gören modern olandır. Bu manada gelenek, modernleşmenin önüne çekilmiş, yıkılması gereken bir set olarak görülmektedir. Halbuki gelenek, sağlıklı modernleşmenin gerçekleştirilmesini sağlamada bir kaynaktır. Bu kaynağa ulaşmak gerekir.

Aslında eski ve yeni kavramları izafidir. Bunları kesin bir çizgi ile birbirinden ayırmak mümkün değildir. Yine aralarında tezat aramak da yanlıştır. Çünkü, yaşadığımız her an göz açıp kapayıncaya kadar eski olmaktadır. En yeni diye öğrendiğimiz şeyler bile maziye aittir, çünkü bizim onları öğrenmiş olmamız bu yeniliğin artık geçmiş bir anda kaldığını gösterir. Sadece bilgilerimiz değil, yarattığımız bütün eserler, yani bütün kültürümüz ve medeniyetimiz de eskiye aittir; bunların en sonuncusu bile dün veya birkaç saat evvel yapılmıştır⁵. Bunun gibi bazı eskiler en yeniden daha yeni olabilir. Bu kabul görmesi ve yaşanıyor olması ile alakalıdır. Henüz yeni doğmuş olmakla birlikte, ölmüş olanı, asırlar öncesinde doğmuş ama hâlâ yaşayanla mukayese ettiğimizde, birinin yeniliğini muhafaza ettiğini, diğerrinin ise yakın olmakla

⁵ GÜNGÖR, Erol: Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İst., 1987, sh.124-125.

birlikte eskide kaldığını söyleyebiliriz. İşte bu sebepten dolayı gelenek, eski olduğu kadar yenidir. Yaşanıyor olması bunu göstermektedir. Zaten geçmişte kalmış olsa idi, o bir gelenek olarak bugünkü hayat içerisinde yer alamazdı.

Sosyolojik bakış açısı "mevcudu" tesbit etmeye yönelik olarak ortaya çıkmakta ve bu iddiayı taşımaktadır. Geliştirilen teoriler de genellikle bu temel üzerine inşa edilmektedir. Ancak mevcudun tesbiti, değişimin kendisini ihmal etmeye sebebiyet verdiği için dolayı önemli eleştirilere de maruz kalmaktadır. Bu da kendisini değişim çılgınlığı şeklinde ortaya koymaktadır. Söz konusu çılgınlığın Batı dünyasında bilhassa sürekli ilerleme ve yenilik yapabilme gayreti ile eş zamanlı bir gelişim sürecine girdiği müşahade edilmektedir. İfratla tefrit arasında bir gidiş geliş ya da duruş mevcuttur. Bu konum, değişerek devam eden sürekliliğin ihmalini ortaya çıkarmaktadır. Halbuki sosyal yapının mevcudiyeti, değişerek sürekliliğini muhafaza etmelerinde yatmaktadır.

Bizde yenilik, eski sıfatını taşıyan ne varsa, hepsini hayatımızdan uzaklaştırmak şeklinde anlaşılmıştır. Bu yüzden, Türkiye'de hiç bir sahada oturmuş ölçüler ve geleneklerden söz edilememektedir⁶. Bu durum her sahada olmak üzere müesseseleşemiyoruz figanlarını gök kubbeye göndermenin temel sebebi budur.

Sosyal hayatta gelenekleşmiş kurallar ve normlar cemiyette kolay ve peşin sosyal kabul görmedikleri gibi, insan aklının ani tezahürleri ile de dışlanamazlar. Bu normların yerine geçecek ve toplumda işleyen bütünü aksatmayacak görevler yüklenebilecek müessese ve kurallar getirilmediği sürece, gelenekleşmiş kurallardan vazgeçilemez. Getirilecek yeni kurallar, toplumların sosyal konjonktüründe boşluk ve kopukluk da yaratmamalıdır. Hiç bir toplumda eski, eski olduğu için atılamaz; yeni de sadece yeni olduğu için kabul görmez⁷.

Kültürde müştereklik bir çok faktörü zaten bünyesinde taşımaktadır. Bir kültürün kökü tarihinde, başka bir ifade ile geleneğindedir. Gelenek kök itibarıyla geçmiş, tuttuğu ışık ile de geleceği kendi içerisinde barındırmaktadır. Geleneği olmayan bir millet düşünmek mümkün değildir. Nurettin Topçu'nun da belirttiği gibi, "mazide bir milleti kurmuş olan ve millet hafızasının bütün servetini teşkil eden yaratıcı kuvvetler elde tutuldukça o millet kendi şahsiyetine bürünmüştür. Ancak o millet ruhen istiklâline sahip sayılır."⁸ Bu çerçevede gücünü geçmişinden alamayan bir neslin uzun süre yaşaması mümkün değildir. Köksüz ağaçların ilk rüzgarda devrilmesi gibi, gelenekten mahrum fertler de çıkan ilk esintide birbiri ardınca devrileceklerdir. Ama yüzyıllara kök

⁶ AYVAZOĞLU, Beşir: Geleneğin Direnişi, İst., 1997 sh.23.

⁷ ERKAL, Musatafa, E.: Sosyoloji, (Toplumbilimi), İst., 1995, sh.160.

⁸ TOPÇU, Nurettin: "Millî Kültürümüz ve Garphlaşma Meselesi", Türk Yurdu, C.2, S.3/285, Haziran, 1960, sh.18.

salmış bir ulu çınarın devrilmesi ise mümkün değildir. Bu geçmişte yaşamak ya da mazide kalmak demek değil, Yahya Kemâl'in ifadesi ile "kökü mazide olan âti" demektir. Bunu başarabilmek, aşâğılık kompleksine yakalanmış fertlerde olduğu gibi yabancı kültürleri taklit etmekle değil, ancak geleneğin gücünden ilham alıp geleceği inşa etmekle mümkündür.

Gelenekle olan bağlantı farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Şuurlu ya da şuursuz bir ilişki olabileceği gibi, tarafgirlikle ya da karşı durmaya rağmen onun unsurlarını kullanma ve takip etmede gözlenebilir. Mesela, Türk tarihinde "ok"un sembol olarak kullanılması geleneği incelendiğinde, görülmektedir ki binlerce yıl öncesinden bu güne kadar değişik biçimlerde kullanılarak gelmiştir. Nitekim Eski Türklerde hâkimiyetin sembolü olarak kullanıldığı gibi boy isimlerinde de geçmektedir. Osmanlı Devletinde tuğralarda yayın üzerine çekilen üç ok değişmez bir yapıdır ve buna bir de dinî mânâ verilmiştir. Bunun gibi Atatürk, Halk Partisini kurarken sembol olarak yine üç ok kullanmış, daha sonra bu altı oka çıkmıştır. Bugün bu sembolü kullananlar böyle bir geçmişin farkında değilseler bile, yine de geleneğin gücünün tesirine maruz kaldıklarının bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadırlar

Bazılarına göre gelenek "egemen kültürün dayatması"dır. Bu özelliği ile eşitliğin, özgürlüğün ve ilerlemenin önündeki engeldir. Ancak, genel kabul görmüş ve asırlar öncesinden süzülerek bu güne gelmiş olan bir geleneğin nasıl bir dayatmanın ürünü olduğu merak konusudur. Halbuki geleneğin özelliği, hiç bir dayatmaya mahal vermeyen ve bütün dayatmalara karşı koyan ve varlığını dayatmalara rağmen devam ettiren bir yapıya sahip olmasıdır. Bu bakımdan meselâye doğru istikametten bakıldığında görülecektir ki, dayatma halka rağmen yapılmaya çalışılan ama geleneğin gücünden dolayı da bir türlü gerçekleştirilemeyen unsurlardır. "Egemen kültürün dayatması"ndan dem vuranlar ise kendilerine baktıklarında göreceklerdir ki "egemen güçlerin dayattırıcısı"dırlar.

GELENEK VE GELİŞME

Sosyoloji literatüründe gelenek modernin karşısına konulduğu için hep olumsuz nitelendirmelere maruz kalmıştır. Geleneksel yapı gelişmemişliğe, geri kalmışlığa, modern yapı ise sanayileşme ve gelişmeye karşılık olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla gelenek, ilerlemenin önündeki en büyük engellerden bir ya da bizatihi kendisi olarak görülmüştür. Ancak birbirine zıt bir yapılanma olarak idrak edilen ve modernleşmenin önündeki engel olarak görülen geleneksel yapının, batının modernleşme sürecinde tahribata maruz kalması ve bir çok unsurunun yok edilmesi, bugün bazı rahatsızlıkların duyulmasına ve yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durumu Hannah Arendt şöyle ifade etmektedir: "Geleneğin yitirilmesiyle, geçmişin uçsuz bucaksız topraklarında bize yol

gösteren kılavuz ipini yitirmiş olduk, ama unutmayalım ki bu ip aynı zamanda her nesli geçmişin önceden belirlenmiş bir veçhesine bağlayan bir zincirdir de. Dolayısıyla ancak şimdi geçmiş görülmemiş bir tazelikle önümüze açılabilir ve kulağımıza daha önce hiç duymadığımız şeyler fısıldayabilecektir. Ama gelenek gibi sağlam bir çapa olamadan –ki bu çapa güvenilir olmaktan çıkmalı yüzlerce yıl oluyor– geçmiş de bütün boyutlarıyla tehlikede demektir"⁹.

Gelenek, kültürün geçmişini geleceğe bağlayan can damarıdır. Geleneksiz bilim, sanat, dil ve istikrarlı bir toplum hayatı olamaz. Zira gelenek geçmişten süzülerek gelmekte, asırların birikimini bu güne taşımaktadır. Bu özelliği ile donmuş bir kalıp değil, kültürün hayata göre değişmesinin bağlı olduğu köktür; geçmişin değil, bugünün hayatı, düşüncesi, hissiyatıdır. Dolayısıyla geleceğin kültürü bir cevher olarak bu günün geleneğinde gizlidir. Geleceğin inşasında kullanılacak yapı taşları burada birikmektedir. Bu sebeple gelenek olmadığı takdirde, kültüre yapılan kıymetli katkılar durur; kültür alakasız öğelerin rasgele değişen, fakat geleceğe hiç bir kıymetli katkı yapmayan yığınından ibaret olur. Gelenek geçmişte kalmak değil, geçmişten güç almak demektir. Aldığı miras ve güçle bu günü inşa etmek, yarını inşa edecek yeni nesle de kullanacağı malzemeyi hazır bırakmaktır¹⁰. Çünkü gelenek topyekün bir hafızayı ifade etmektedir. Alvin Toffler'ın ayrımıyla hafıza toplumsal ve kişisel olmak üzere iki ana kategoride düşünülebilir. Fert öldüğünde kişisel hafızasını da birlikte götürür. Toplumsal hafıza ise yaşamaya devam eder. İnsanın tekâmülündeki başarısının sırrı, böyle bir ortak hafızayı kullanımında gizlidir¹¹. Bu aynı zamanda insanî varoluşun derinlik boyutudur. Hatırlama olmadan insan derine dalmaz¹². Böyle bir mahrumiyet yabancılaşmayı ortaya çıkarır. Çünkü hayatı manalı kılan bağ kopmuştur. Geçmişin gücünden mahrum bir insanın geleceği inşası hayli zordur. Gelecek binası sağlam temeller üzerinde yükselebilir. Her ne kadar hafıza-i beşer nısyan ile malûl ise de, cemiyet hatırlama ile bakidir.

Kültürümüzdeki verimsizlik, büyük eserlerin nadiren meydana getirilişi, yeni ufuk açan düşüncelerin yokluğu gelenekten mahrumiyetin ve gelenek kuramamanın sonucudur. Yaşadığımız kültürel depremler gelenekleri parçalamış ve değersizleştirmiştir. Sarsılan kültür, yeni gelenekler kurmanın ruhi gücünü de kaybetmiştir. Anlaşılmayan ve bütün değerleriyle içten benimsenmeyecek olan bir kültüre yönelme, geçmişte büyük kültür eserleri meydana getiren geleneklerden insanları uzaklaştırmış, hep yenilik arayan ve yeniliğe kıymet

⁹ ARENDT, Hannah: Geçmişle Gelecek Arasında, Seçme Eserler 2, (Çev. B.S.ŞENER), İst., 1996, sh. 130-131.

¹⁰ ÖZAKPINAR, Yılmaz: İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü, İst., 1997, sh.139.

¹¹ TOFFLER, Alvin: Üçüncü Dalga (Çev. A.SEDEN), 1981, sh.245.

¹² ARENDT, Hannah: A.g.e., sh.131.

veren bir haleti ruhiyeye sokmuştur. Gelenek olmadan kıymetli yenilik meydana gelmeyeceği idrak edilmelidir¹³.

Bir fert, biyolojik bakımdan yirmi, otuz, kırk veya yetmiş, seksen, doksan yaşında olabilir. Fakat ruhî bakımdan o, binlerce yaşındadır. Milletinin tarihi kadar eskidir. Ancak bu binlerce yıllık şuura sahip olmak lazımdır. İnsan denen şahsiyet köklerini mâziye salmış bir ağaç gibidir. Kökler yüzyılların derinliğine gömülürse, şahsiyet büyüktür. Bin yılları aşan şahsiyet harikadır. Yirmini, otuz yıllık olunca şahsiyet hastadır, buhran geçirmektedir ve tedaviye muhtaçtır. Hafızasız fert olmadığı gibi, hâfızasız millet de olamaz¹⁴.

Bir şeyin az kusurlu olabilmesi için büyük bir geleneğe, yani geçmişteki binlerce insanın tecrübelerine dayanması gerekir¹⁵. Ama bu kendisinden önceki neslin başarılarını körü körüne taklit etmek manasına gelmez. Aksine manası çok daha geniştir. O, hiç bir gayret sarfedilmeksizin edinilecek bir miras değildir. Geleneğe sahip olmak için önce tarih şuuru gelişmelidir. Tarih şuuru, sadece-geçmişin geçmişliğini bilmek değil, fakat onun "hal"de de var olduğunu anlamak demektir. Yine "geçmiş"in "hal" içinde varlığını hissetmek kadar ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bu günde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek de önemlidir¹⁶. Bu hakikati ifade etmesi bakımından Gülhan Haliloğlu'nun bir dörtlüğü dikkat çekicidir: "Dünde günü gördüm/Günde dünü gördüm/Dikenler battığında/Ağrıda gülü gördüm". Mesele burada dünü geride bırakmamak, bu günü de geriden ayrı tutmamaktır. Her iki ihmalde de gelenekle gelecek arasındaki bağ koparılmış olur.

Gelenek, değişmeye karşı duran bir engel gibi görülmektedir. Gelenegin bazı değişimlerin karşısına dikildiği doğrudur. Burada değişimin hangi boyutta ortaya çıktığı önemlidir. Değişme kavram olarak ele alındığında, temel olarak iki boyutlu olduğu görülmektedir. Biri ileriye yönelik gelişme şeklinde, diğeri ise gerilemeye yöneliktir. Gelenegin gelişiminin karşısına çıkmasını beklemek güçtür. Ancak, gerilemeye yönelik hareketlerin ve değiştirme faaliyetlerinin önüne çıkması oldukça tabiidir. "Toplumumuzun düzenini, ancak eksik bir şekilde anladığımız bir kurallar geleneğine borçlu olduğumuzdan dolayıdır ki, bütün ilerleme geleneğe dayanmalıdır. Gelenegin üzerine inşa etmeliyiz ve sadece onun ürünlerinde düzeltmeler yapabiliriz"¹⁷.

¹³ ÖZAKPINAR, Yılmaz: A.g.c., sh.145.

¹⁴ TOPÇU, Nurettin: A.g.m., sh. 17-18.

¹⁵ GÜNGÖR, Erol: A.g.c., sh.124.

¹⁶ ELİOT, Thomas Stearns: Edebiyat Üzerine Düşünceler, (Çev. S. KANTARCIOĞLU), Ank., 1990, sh.2-3.

¹⁷ HAYEK, Friedrich: Hukuk, Yasama ve Özgürlük, Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni, (Çev. M. ÖZ), 1997, sh. 250.

Erol Göka, değişim ve devamlılık tartışmasında çözümünü "gelenegin yaratıcı yenilenmesi" formülü ile öne sürüyor. Bu formülle anlatılan, kendimizin ve projelerimizin asla gelenekten bağımsız bir biçimde üretilemeyeceğidir¹⁸. Hiç bir toplum, zaman içinde bütünüyle devam edemediği gibi, bütünüyle değişemez. Yine mesele "devam ederken değişmek, değişirken devam etmek" şeklinde formüle edilebilir¹⁹.

GELENEK VE GELENEKÇİLİK

Tehdit altında olduğu düşünülen kültür, etrafına duvarlar örülerek korunmaya çalışılmaktadır. Bunun sebeplerinden biri kendi kültürüne olan güvensizlik, dışa yönelik en azından bilinçaltına yerleşmiş bulunan bir hâkim kültürün olduğu inancıdır. Bu hâkimiyete direnmek gerektiği düşüncesinden hareket edilmektedir. Söz konusu hâkimiyetin geldiği kaynak ise Batı medeniyetidir. Aydınla halkın batı medeniyetine yönelik tutumlarını farklı psikolojik temeller üzerine bina ettikleri görülmektedir. Aydınlar, iki farklı şekilde tecelli eden "aşağılık kompleksi"nden hareket etmektedirler. Bunlardan ilki "batiperestlik" olarak ortaya çıkıyorsa da, ikincisi "gelenekçilik" şeklinde görülmektedir.

Halkın yaklaşımında etkili olan ise, henüz kendine karşı güvenini kaybetmiş olmamanın rahatlığı, buna karşılık batıcılık adıyla yapılmaya çalışılan ancak başarısız olunan icraatlarda, batıcılığın başarısızlığın sorumlusu olarak görülmesi, dolayısıyla onu hatırlatan, batı medeniyetine mahsus, bazı kültürel unsurlara tepki şeklinde cereyan etmektedir.

Aynı amacı daha kolay, daha çabuk ve daha rahat yerine getiren ve üstelik herhangi bir zararı da gösterilemeyen bir cisme ya da yönleme karşı koyup sırf eskidir, eskiden beri kullanılan, yapılagelen odur diye, manevî bir değerın ayrılmaz parçası olmadığı halde eskisine inatla bağlanmak, onun savunuculuğunu yapmak, onu şahsî bir tercih planında bırakmayıp toplum hayatında tutmaya çalışmak, gelenekçiliktir. Toplumda işlerin zaman kaybetmeden, tereddüt uyardırmadan, aksaklıklara meydan vermeden verimli ve düzgün bir şekilde yapılması için geleneksellik şarttır; ama gelenekçilik gereksizdir²⁰. Bu bakımdan gelenek, müzeden dışarı çıkarılmaması gereken bir tarihî eser değildir.

Geleneğe olan bağlılık, kültürün kendi içine kapanması gerektiği manasına gelmez. Özellikle günümüzde böyle bir görüşün ortaya atılması bile mümkün değildir. İçe kapalılık kültürün fakirleşmesine yol açar. Bununla birlikte

¹⁸ GÖKA, Erol: "Gelenegin Yaratıcı Yenilenmesi", Türkiye Günlüğü, S.25, Kış 1993, sh.36.

¹⁹ YAZAN, Ümit Meriç: "Türkiye'de Sosyal Değişme ve Kültür", Türkiye Kanatlarının Altında, İst., 1997, sh.123.

²⁰ ÖZAKPINAR, Yılmaz: A.g.c., sh. 140.

kültürel açıklık gelenek karşıtlığı ile sağlanamaz. Çünkü kültürel açıklık, teslimiyet mânâsına gelmez. Geleneği dışlayıcı, kültürler arası bir ilişki ancak teslimiyet şeklinde belirebilir. Fakat bu ferddir. Cemiyet açısından bu, sosyolojik ilkelere ters düşen bir beklenti olabilir.

Her cemiyetin kültürel yapısı diğerlerinden farklılık arzeder. Bu kültürün millilik vasfıdır. Bu boyuttur ki, evrensel olarak nitelendirilen kültürel unsurların dahi, onu idrâk eden kültürün millilik vasfı gereği, farklı şekillerde görülmesine yol açar. Bu manada her kültür, cemiyet için bir kalıp sunar. İdrakler bu kalıp çerçevesinde gerçekleşir. Onun içindir ki, iktibas edilen herhangi bir kültür unsuru dahi bu kalıbın şeklini almakta ve ona uymaktadır. Ancak bu ifadeden kültürlerin değişmez nitelikte oldukları anlaşılmalıdır. Ancak değişim yavaş bir seyir izlemektedir. Bu bakımdan kalıp sert bir özellik göstermekte, zorlamalar kalıpta en az değişiklik yapacak şekilde gerçekleşmektedir.

GELENEK VE AKIL İLİŞKİSİ

Hayek'e göre kültür ne tabii ne de sunîdir, ne genetik olarak nakledilir ne de akli olarak tasarlanır. Kültür, fonksiyonlarını fail fertlerin genellikle anlamadığı bir öğrenilmiş davranış kuralları geleneğidir. Buradaki tabii kavramı, geleneksel beşeri uygulamaların oluşturduğu yapıların genetik olarak belirlenmiş olması manasındadır. Sunîlik ise, akli olarak planlamanın bir ürünü olma manasına gelmektedir. İşte bu manalarda olmak üzere kültür, ne sadece tabii ne de sunîdir. Gruplar tarafından bazı bilinmeyen ve belki de tamamen tesadüfi sebeplerle benimsenmiş uygulamalardan kazanılmış, ayırıcı avantajların yönlendirdiği bir ayıklama ve eleme sürecinin sonucudur²¹. Hayek'in bu son ifadelerinde biraz abartı görmek mümkündür. Geleneğin intikali açısından doğru olmakla birlikte, kültürün oluşumu ve gelişimi açısından, sadece bir tesadüflik faktörünü ileri sürmek mümkün değildir. Zira kültürü tamamen akıl dışı saymak mümkün değildir. Fakat bizim ifade ettiğimiz akıl ve aklilik kavramları ile bazı batılı düşünürlerin akli adeta ilahlaştırdıkları rasyonellik ayrı şeylerdir. Burada sadece herşeyin tesadüflere bağlanmamasını ve insan kabiliyetinin yok sayılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Hayek'in de belirttiği gibi kültürü sadece akli olarak nitelendirmek de mümkün değildir. Bu bakımdan akla uygun olup olmaması bakımından geleneği yargılamak yanlış olacaktır. Çünkü "Her şeyi akıl ve mantığın dar kalıplarına sokamayız. Sosyal hayatta akılla ve pozitif değerlerle çözülmeyecek bir çok örnek vardır."²² Yine bütün bunlara ilave olarak belirtilmesi gereken asıl önemli nokta, geleneğin akılla ilişkisinde,

²¹ HAYEK, A.Friedrich: A.g.e., sh.233-234.

²² ERKAL, Mustafa E.: A.g.e., sh.157.

geleneğin aklilik boyutunun ferdî değil, topyekün cemiyete ait olduğudur. Ferdî akıl hem âciz hem de ben merkezlidir. Kolaylıkla şahsî menfaat peşinde olabilmektedir. Dolayısıyla geleneğe ilâve veya geliştirme, ya da akla uygunluğunu tartışma, ancak tarihe ve cemiyetin topyekün idrak edişine vakıf olmakla mümkün olabilir. Başka bir ifade ile cemiyette fenafî olmuş fertler tarafından yapılabilecek bir iştir. Bu sayede, her geleneğin akla ne kadar uygun olduğunun veya olmadığının tartışılmasının da ne kadar yersiz olduğu anlaşılacaktır. Erol Güngör'ün de belirttiği gibi "örf ve âdetler başlangıçta akıl yoluyla, plânlanarak ortaya konmuş olsaydı, akıl yoluyla ve planla kaldırılmaları mümkün olabilirdi. Halbuki bunlar bizim şahsi irademizin değil, cemiyetin eseridir; yâni hiç kimse belli bir plâna göre oturup bir örf veya âdet koymuş değildir"²³.

Bunu fark ettirecek olan bir başka önemli nokta da insanın akıldan ibaret bir varlık olmadığıdır. Zira, insan akıl ve gönül bileşiminden meydana gelmiştir. İnsan zaman zaman bunlardan biri üzerinde ağırlıklı bir yapıda ortaya çıkabilmekte, bazen de dengeli bir yapı oluşturabilmektedir. Ama bu, bir diğerrinin yok olduğu manasına gelmez. Cemiyet de insanlardan müteşekkil olduğuna göre, aynı ilişkiyi bura da görmek mümkündür. Dolayısıyla gelenek, ne sadece akıl ürünü, ne de akıl dışı bir oluşumdur. Özellikle Türk geleneğinde cemiyetin gönlünü dışlayıcı bir yaklaşımla yapılacak analiz yanlış neticeler verir.

FERT VE GELENEK

Ferdin gelenek karşısındaki durumu meseleye biraz daha ışık tutacaktır. Fert cemiyet içerisinde sosyalleşme süreci esnasında, sadece pasif durumda bulunan alıcıdan mı ibarettir? Yoksa, bütün bir psikolojik yapısıyla onun karşısına dikilmiş, bir yorumlayıcı mıdır? Bu soruların her ikisinden sadece birine verilecek evet cevabı, bizi meseleyi tek boyutlu ele alma hatasına düşürür. Çünkü insan, bir boyutu ile cemiyetin üyesi, diğeri ile de psikolojik yapıya sahip bir varlıktır. Bu husustaki yaklaşımları, ferdi, kültürün dolduracağı boş bir havuz gibi görme ya da onun sosyal etkiler karşısındaki tepkilerini, baskıcı bir toplum ile bu toplumun karşısında direnen ve yenik düşen fert arasında sürekli bir mücadeleye olarak düşünme eğilimi şeklinde ifade etmek mümkündür. Ancak, ferdi kültürün pasif bir alıcısı olarak düşünmek doğru bir yaklaşım değildir. Nitekim, sosyalleşme esnasında fert, kendisine uygulanan müeyyideler direncinden daha güçlü olmadıkça ya da sosyal değerler ve normlar onun şahsi olarak benimsediği değerlerle aynı olmadıkça, genellikle uymaya karşı direnç gösterir. Ancak, buradan sosyal etkilerin her zaman baskıcı olduğunu düşünmek müm-

²³ GÜNGÖR, Erol: Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İst., 4. Basım, sh.99.

kün değildir. Başka bir ifadeyle sosyalleşmeyi, ferdin her zaman yenik düştüğü bir mücadele olarak kavramak tek taraflı bir yaklaşımdır. Zira, ferdin, grubun değerlerine uyması her zaman kendini hiçe sayma pahasına gerçekleşmez. Fert, aktif olarak bir grup ya da müesseseye ait olmak, onun ayrılmaz bir parçası olmak için gayret sarf etmektedir²⁴. O halde fert, bir taraftan geleneğin gücüyle yoğrulmakta, diğer taraftan kemâlâta erme noktasında geleneğin geliştiricisi durumundadır.

Ferdin kemâlata erme noktası, sosyolojik manası itibariyle "ferdiyet" haline gelmesidir. Böyle bir ferdin davranışları ne tamamıyla reaksiyoner ne de tamamıyla itaatkâr olacaktır. Davranışları basit bir telkinin ya da alışkanlıklarının sonucu değildir. Ferdiyet öyle bir sıfattır ki, bir grup üyesinin sırf bir üye olmaktan daha fazla bir şey olduğunu bildirir. Çünkü ferdiyet bir "benlik"tir, kendisine ait olan bir tabiatı ifade edici mahiyetteki bir faaliyet ve reaksiyon merkezidir. Bu insanın adeta kendisini bulmasıdır ve bu ne sırf orijinalite manasma gelir ne de acayıplığı ifade eder. Kuvvetli bir ferdiyet, hakikatte memleketinin veya zamanının ruhunu daha mükemmeliyetle ifade eder, fakat kolayca taklit edici veya rahatlıkla telkin altına alınabildiği için değil, bizzat çağa olan aşırı hassasiyeti dolayısıyla bunu yapar²⁵. Dolayısıyla ferdiyet geleneğin ruhuna vakıf olduğu gibi, bunu zamanın ihtiyaçları için de kullanabilen insanı ifade eder.

Fert kültürün kendisine sunmuş olduğu hedef, vasıta ve başka bir çok unsuru, olduğu gibi almaz. "İdrakte seçicilik" ilkesi çerçevesinde, ancak bazılarını benimser. Başka bir ifade ile, fert geleneğin kendisine sunmuş olduklarını seçerek almaktadır. Tabii burada seçiciliğin de gelenekler tarafından sınırlandırıldığını söylemek mümkündür. Ancak, geleneğin ferdin davranışına yansımaları açısından, ferdin kendisine ait olan iç faktörlerin (tutum, hisler vs.) etkili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Dolayısıyla fert pasif bir alıcıdan ibaret değildir.

GELENEK KARŞITI AYDININ PSİKOLOJİSİ

Gelenek karşıtı olarak ortaya çıkan aydın, aslında aynada kendisine bakmakta ve görünümünden yani kendisinden nefret etmektedir. Değiştirmek istediği, bizzat beğenmediği kendisidir. Buna gücü yetmeyen ve itiraf edemeyen aydın, geleneğe hücum etmektedir. Gelenek insanı kendisi yapan belli başlı kaynaklardan biri olmakla birlikte, bu söz konusu aydınlar için bir şey ifade

²⁴ ŞERİF, Muzaffar-ŞERİF, Carolyn, W.: Sosyal Psikolojiye Giriş, 1, (Çev. M.ATAKAY-A.YAVUZ), İst., 1996, sh.6-7.

²⁵ MACIVER, R.M. - PAGE, Charles, H.: Cemiyet, (Çev. A. KURTKAN), İst., 1994, sh.78.

etmemektedir. Çünkü şahsiyet binası gelenek temeli üzerine inşa edilmemiştir. Hep başkası olmak isteyen hasta adam, ne istediği kişi olmakta ne de kendisi kalabilmektedir. Gönlü ve aklı sürekli savaşmakta, aklın galip geldiği dönemlerde de buhranlı bir hayat sürmektedir. Bu buhranlı insan cemiyeti de kendi buhranına katma çabasıdadır. Çabanın sonuçsuz kalması, cemiyetle aydın arasındaki uçurumu büyütme, aydının kafasında cemiyet küçülmektedir. İslah etme düşüncesinin yerini topyekün değiştirme almakta, böylece ikna yerini saldırganlığa bırakmaktadır. Beşir Ayvazoğlu'nun belirttiği gibi "telif ettiği felsefeyi veya ideolojiyi benimsemediği için, içinden çıktığı toplumu -kendi dışında tutarak- küçümseyen aydın tipi son derece tehlikelidir; halkı "adam" edeceğine inandığı her türlü baskıcı rejime çanak tutabilir"²⁶. Aydın bu tür saldırganlığı veya baskısı karşısında cemiyet, kendi zırhı olan geleneğine bürünmekte ve saldırıları onunla göğüslemektedir. Böylece söz konusu tipteki aydın cemiyete bir şey kazandıramadığı gibi, cemiyetin kazancına da el uzatmakta, onu koparamasa da hırpalamaktadır. Bu aydınların cemiyeti anlaması da mümkün değildir. Zira geleneğe vâkıf olabilmek bir aydın için gerçekleri görmekte gerekli olan bir çift "göz" gibidir. Böyle bir mahrumiyete düşmüş aydınların cemiyeti anlamaya çalışmaları, tıpkı filin değişik yerlerine dokunmak suretiyle onun ne olduğunu anlamaya çalışan âmâlâr gibidir.

SONUÇ

ÇOK CEPHELİ SAVAŞIN YIKAMADIĞI KALE: GELENEK

Türkiye'de modernleşme süreci Osmanlı'da ilk askerî yenilgilerin yaşanmasıyla birlikte başlamıştır. Batı karşısındaki durumunu sorgulayan Osmanlı, başlangıçta çözüm yolunu askerî sahada ıslahat yapmakta bulmuştur. Ancak arzu edilen sonuçlar hasıl olmayınca ıslahat çabalarının hareket sahası genişletilmiştir. Osmanlı'nın son yıllarına gelindiğinde ise, kendisini Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam ettirecek olan Batıdan nelerin alınıp, nelerin alınmaması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Burada bir taraftan batılı gibi güçlü olma arzusu, diğer taraftan da kimliğini koruma endişesi, Türk modernleşme hareketinin temellerini oluşturmuştur. Ziya Gökalp, bu endişe ile kültürü hars ve medeniyet olmak üzere ikiye ayırmış, değişmesini arzu ettiği unsurları medeniyete, istemediklerini de örfî kefesine koymuştur. Böylece bir taraftan "kendimiz" kalacak, diğer taraftan da Batının teknolojisini, araç ve gereçlerini almak suretiyle Batılı gibi güçlü olacaktık. Bu başlangıç itibariyle Cumhuriyet'in politikası olarak da kabul edilmiştir. Nitekim bu konuda Atatürk şöyle

²⁶ AYVAZOĞLU, Beşir: "Gelenek ve Değişme", Türkiye Günlüğü, 25/Kış 1993, sh.23.

demektedir: "Her milletin kendine mahsus gelenekleri, kendine göre millî hususiyetleri vardır... Hiçbir millet aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne de kendi milliyeti içinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesizdir ki acıdır"²⁷.

Ancak uygulamada bilhassa İnönü döneminde bu endişe taşınmamış, kötü bir taklitçilik yoluna sapılmıştır. Atatürk'ün göstermiş olduğu hassasiyet rafa kaldırılmış, Avrupalı olma çabası kendisini bilhassa medeniyet vasıtalarının dışındaki unsurlarda göstermiştir. Bu uygulamaların karşısında gelenek, varlığını devam ettirme istikametinde direnç göstermiştir. Beşir Ayvazoğlu'nun da belirttiği gibi "değişmeye karşı direnmeyen hiçbir sağlıklı yapı gösterilemez; sonunda uyum sağlayacaksa bile, mutlaka bir şekilde direnecektir"²⁸. İşte bu sağlıklı yapı dolayısıyla ki mecburi kültür değişmelerinin çok yoğun bir şekilde uygulandığı yıllarda bile, gelenek teslim olmamıştır. Karşı çabaların büyük çoğunluğu ateşi küllemekten ileriye gidememiştir. Farklı zamanlarda ortaya çıkan rüzgârlar, ateşin üzerindeki külleri savurmuş, gelenek ocağı cemiyeti ısıtmaya ve aydınlatmaya devam etmiş, yeni gelen unsurlar da ocağın kendi ateşinde kavrulmuştur.

İşte, bir milletin teşekkülünde ve hayatım devam ettirebilmesinde geleneğin oynadığı bu önemli rolden dolayı, bölücü ideolojiler de evvela milletin geleneğine hücum etmişler ve ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Milleti birbirine bağlayan bağları henüz daha başından koparmak istemişler ve istemektedirler. Son yıllarda, benzer anlayış bazı dinî çevrelerde de görülmektedir. Özellikle sömürge aydınlarının yazmış oldukları eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi ile bir gelenek düşmanlığı yayılmaya başlamıştır. Böyle bir düşmanlığı sömürgecilğe maruz kalmış olanlar açısından anlamak mümkündür. Zira geleneklerinin önemli bir kısmı onlara sömürgeciler tarafından empoze edilmiş, mecburi kültür değiştirmeleri yolu ile bu milletlerin kendi öz geleneklerinin yerine başkaları konmuştur. Ancak Türk tarihi açısından böyle bir hadiseye şahit olunmamaktadır. Türkler, tarihleri boyunca hür yaşamışlar, asla başka milletlerin sömürgesi durumuna gelmemişlerdir. Dolayısıyla, böyle bir düşmanlık yersiz ve son derece yıkıcıdır. Bu eğer din adına yapılıyorsa, etkisi dini yıkmaya yönelik olacaktır. Zira Türk geleneği, asırların dini tecrübesini bünyesinde barındırmaktadır. Öyle ki, bu tecrübe ile İslâm, dünyanın dört bir yanına götürülmüş, Türkün büyük mücadelesi ile bu yüce din yayılmıştır. Eğer dün muhteşem bir dönem yaşanmış, ancak bugün yaşanmıyorsa, bunun suçlusu gelenek değil o geleneği yaşatamayan bugünkü nesildir. Yine aynı zirveye ulaşmayı ve onu yaşamayı temin edecek yegane bir güç varsa o da gelenektir. Hurafe adıyla binanın en onulmaz

²⁷ Atatürkçülük, Birinci Kitap, MEGSB, İst., 1988, sh.83.

²⁸ AYVAZOĞLU, Beşir: A.g.e., sh.9.

yerlerinden sökülen taşlar, hiç umulmadık yıkıntılara yol açabilir. Dün bölücü sol ideolojilerin hedefi tahtası durumunda bulunan gelenek, bugün din adına ama dine darbe vurarak yapılan saldırılara muhatap kalmaktadır. Nitekim "bir devirde radikal batılılaşmaya karşı direnen gelenek, bir müddet sonra radikal bir tavır benimseyen ideolojik İslâm'a karşı direnmek zorunda kalmış ve her ikisi tarafından reddedilerek düşman ilan edilmiştir. Ancak ilki, İslâm'ı temsil ettiği görüşünde ve Batılılaşmaya engel teşkil ettiği düşüncesinden; ikincisi, İslâm'dan uzaklaştığı ve iktidara ulaşmaya engel teşkil ettiği iddiasından hareket etmiştir."²⁹ Halbuki dini en güzel boyutu ile yaşamış ve yaşatmış olan Türk geleneği bir tarafa atılıp, bunu başaramamış olan sömürge ül-kelerinin geleneklerine ya da sömürge aydım zihniyetine müracaat etmenin hiçbir manası yoktur. Böyle bir durumda kendimize kendi gözümüzle değil ya sömürge ülkelerinin gözüyle, ya da oryantelize edilmiş bir bakış açısıyla bakmış oluruz.

Unutulmamalıdır ki, gelenek karşıtı bir hareketin olduğu cemiyette, sosyal ilişkileri manalı kılan ve düzenleyen temel değer hükümleri, tahrip edilip, bir boşluk meydana getirilmektedir. Bu boşluk, siyasî ihtirasları ile toplumları ve dünyayı dinamitleyecek maceracılara ve despotlara ışık yakabilir ve onlar tarafından doldurulabilir³⁰. Zaten, gelenekten kopma, terör ve ideoloji yoluyla totaliter hareketler tarafından yeni bir yönetim ve tahakküm biçimi halinde bil-lurlaştırılan ruhî alandaki kitle kanaatlerinin ve siyasî sahadaki kitlevî karmaşaların yarattığı kaostan doğmuştur. Tarihteki süreklilikte kopmaya yol açan totaliteryan tahakkümdür³¹.

Bugün geleneklerimizi bombardumana tabi tutan bir başka cephe daha oluşmaktadır. Dün batılılaşma, modernleşme, hümanizm ve en nihayet çağ-daşlaşma, bugün de küreselleşme adına millî kıymet ve anlayışlar alaya alınıyor. Rasyonallite adına ama son derece akıl dışı bir üslupla kültür sömürgeciliğine kapılar ardına kadar açılmaya çalışılıyor. Yabancı kültürlerin karşısına ancak güçlü bir millî kültür ile çıkmak mümkünken, kültür mahallî parçalara bölünmek isteniyor. Bir Amerikan kültüründen rahatlıkla söz edenler her ne hikmetse Türk kültürü tabirine karşı çıkıyor. Küreselleşme sürecinde etkili olan ülkeler, kendi kimlikleri ile dünyaya açılıp, kendi kültürlerini baskın hale getirmeye çalışırken, Türkiye'ye bunun tersi aşılanıyor. Aşı tutan bazı yerli (aslında yersiz) aydınlarımız da bunun çığırkanlığını yapıyor. Binlerce yıllık bir maziye sahip olan Türk kültürü mozaik olarak nitelendiriliyor. Mozaik bir kültüre sahip yerlerde milletleşmenin gerçek manada gerçekleşmesini beklemek bile mümkün değil. Kaldı ki "mozaik denince birbirine eş değerde farklı kültür-

²⁹ TATAR, Hüsnüye C.: Nuh'un Gemisindekiler: Şehirleşme ve Dini Cemaaatleşme, İst., 1999, sh.53.

³⁰ ERKAL, Mustafa E.: A.g.c., sh.157-158.

³¹ ARENDT, Hannah: A.g.c., sh. 43.

ler ve onların maddede dışlaşmış yüzleri olan medeniyetler anlatılmaktadır. Ancak bu kültürlerden hiç birinin coğrafyaya damgasını vuramadığı düşünülerek mozaik denmektedir"³². Sadece bu coğrafyaya değil dünyaya damgasını vurmuş Türk kültürünü yok saymak, neredeyse kendi varlığını inkâr etmekle eşdeğer görülmektedir. Sadece insan açısından değil, taşıyla toprağıyla Türk olan bu vatanda, yedi kat yerin altından çanak-çömlek çıkarmak yoluyla, esasında buranın mozaik olduğunu iddia etmek ilmî düşünceye mizah katmak, politikaya ise delalet ya da ihanet bulaştırmaktır.

KAYNAKLAR:

- ARENDR, Hannah: Geçmişle Gelecek Arasında, Seçme Eserler 2, (Çev. B.S.ŞENER), İst., 1996.
- Atatürkçülük, Birinci Kitap, MEGSB, İst., 1988.
- AYVAZOĞLU, Beşir.: "Gelenek ve Değişme", Türkiye Günlüğü, 25/Kış 1993.
- AYVAZOĞLU, Beşir.: Gelenegın Direniş, İst.,1997.
- ELİOT, Thomas Stearns: Edebiyat Üzerine Düşünceler, (Çev. S. KANTARCIOĞLU), Ank., 1990.
- ERKAL, Mustafa.E.: Sosyoloji (Toplumbilimi), İst., 1995.
- ERKAL, Mustafa. E.: Etnik Tuzak, İst.
- GÖKA, Erol.: "Gelenegın Yaratıcı Yenilenmesi", Türkiye Günlüğü, S.25, Kış 1993.
- GÜNGÖR, Erol.: Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İst., 4. Basım.
- GÜNGÖR, Erol.: Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İst., 1987.
- GÜRSEL, Deniz: Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme, Ank., 1995.
- HAYEK, A.F.: Hukuk, Yasama ve Özgürlük, Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, (Çev. M. ÖZ), 1997.
- MACIVER, R.M.- PAGE, Charles, H.: Cemiyet, (Çev. A. KURTKAN), İst., 1994.
- MARSHALL, Gordan: Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. O. AKINHAY-D. KÖMÜRCÜ), Ank., 1999.
- NASR, Seyyid Hüseyin: Bilgi ve Kutsal, (Çev. Y. YAZAR), İst., 1999.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz.: İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü, İst., 1997.
- ŞERİF, Muzaffer.-ŞERİF, Carolyn.W.: Sosyal Psikolojiye Giriş, 1, (Çev. M.ATAKAY-A.YAVUZ), İst., 1996.
- TATAR, Hüsnüye.C.: Nuh'un Gemisindekiler: Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme, İst., 1999.
- TOFFLER, Alvin: Üçüncü Dalga (Çev. A.SEDEN), 1981.
- TONER, S.: "Mimarlığın Türk Kültüründeki Yeri ve Koruma Olgusunun Önemi", Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, Ank., 1990.
- TOPÇU, Nurettin.: "Millî Kültürümüz ve Garplılaşıma Meselesi", Türk Yurdu, C.2, S.3/285, Haziran, 1960.
- YAZAN, Ümit Meriç: "Türkiye'de Sosyal Değişme ve Kültür", Türkiye Kanatlarıntızın Altında, İst., 1997.

³² ERKAL, Mustafa E.: Etnik Tuzak, İst., sh.83.

SUMMARY

The main topic of this study is focused on tradition, innovation and development. In this paper, tradition is not handled as customs and conventions, which are understood in a narrow and usual meaning. Tradition is studied as a total situation of historical, cultural hereditary involving the customs and conventions. At the same time, tradition is not only determined as a form but it is also determined by insight of the involvement of the form. Tradition and innovation-conflict, which emerged with modernisation form the basic of this study. The place and the importance of tradition are emphasised for supplying dynamism of the development. Traditionalism is questioned in the case of affecting development negatively. Finally anti-traditional ideas and applications which emerge in the process of modernisation in Turkey is analysed in this process, how tradition resists against the contra-action is investigated.